

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.3>
УДК 372.2

Ірина БУКРЕЄВА

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Email: irina.bukreeva@ukr.net

Людмила АФНАСЬЄВА

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0002-9386-6529
Email: lyudmila.csr@gmail.com

Наталія ГЛЕБОВА

доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0003-3417-1337
Email: nat.glebova2005@gmail.com

Людмила ГЛИНСЬКА

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0003-2223-2024
Email: glinskay.lyudmila2016@gmail.com

Михайло СЕМІКІН

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0001-9119-8945
Email: mihail.semikin@gmail.com

ПОЛІТИЧНІ ТА МЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

Анотація. Сьогодні російський імперіалізм переживає нову фазу своєї видозміни, перейшовши від прихованого втручання у внутрішні справи суверенних держав до відкритої територіальної експансії. Першочерговим його завданням постали плани із захоплення суверенної держави Україна шляхом військової агресії, примусового прищеплення своєї моделі світопорядку і поверненням у простір єдиного «руського миру». Колишні пострадянські республіки Прибалтики, Білорусь, Молдова, Грузія розглядаються як наступні території для інтеграції в імперський простір росії. І це війна не тільки і не стільки за території, як за ідеї, світогляд, який пануватиме на них.

Головними ознаками імперіалізму як ідеології і політики є ірраціональний потяг до військової експансії та абсолютної безпеки, неопатримоніальний режим з відносинами підпорядкування «центр-периферія», патронажно-клієнтальною схемою, «приватизацією» державних функцій правлячою верхівкою з перетворенням їх на джерело приватних прибутків. Відмінною ознакою російського імперіалізму є те, що він здійснює не лише територіальну експансію, а передусім світоглядну, ідейну, насаджуючи захопленим народам свою світоглядну картину світу.

Російська імперська ідеологія формувалася протягом століть і має своїм підґрунтям такі риси ментальності, як: зверхність, домінування, психологічний нахил до вседозволеності й грабіжництва, раболіпне підкорення перед владою у різноманітних формах, аномальна терплячість, релігійний фанатизм тощо.

Означені риси ментальності стали основою імперської ідеології державницького будівництва як системи поглядів, ідей та світогляду росіян. Російський імперіалізм (рашизм) – це синкретизм російського нацизму, православізму та психотравмуючої ностальгії за СРСР, що перетворилося в імперську ідентичність.

Ключові слова: військова експансія, неопатримоніалізм, православізм, ідеологія, ідентичність.

Iryna BUKRIEIEVA

Ph.D. in Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Sociology,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Lyudmila AFANASIEVA

Ph.D. in Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Sociology,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Natalia HLEBOVA

Dr. Sc. in Sociology, Professor of the Department of Sociology
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Lyudmila GLYNS'KA

Ph.D. in Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Sociology,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Mykhailo SEMIKIN

Ph.D. in Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Sociology,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

POLITICAL AND MENTAL FOUNDATIONS OF RUSSIAN IMPERIALISM

Abstract. Today, Russian imperialism is undergoing a new phase of its transformation, moving from covert interference in the internal affairs of sovereign states to open territorial expansion. Its primary task is plans to seize the sovereign state of Ukraine through military aggression, forced inoculation of its own model of the world order and return to the space of a single "Russian world". The former post-Soviet Baltic republics, Belarus, Moldova, Georgia are considered as the next territories for integration into the imperial space of Russia. And this is a war not only and not so much for territories, but for ideas, a worldview that will dominate them.

The main features of imperialism as an ideology and policy are an irrational desire for military expansion and absolute security, an unobsessed regime with a "center-periphery" subordination relationship, a patronage-client scheme, and the "privatization" of state functions by the ruling elite, turning them into a source of private profits. A distinctive feature of Russian imperialism is that it carries out not only territorial expansion, but above all ideological and ideological expansion, instilling its ideological picture of the world on the conquered peoples.

The Russian imperial ideology has been formed over the centuries and is based on such mental traits as: superiority, dominance, psychological inclination towards permissiveness and robbery, servile submission to power in various forms, abnormal patience, religious fanaticism and more.

These features of mentality became the basis of the imperial ideology of state building as a system of views, ideas and worldview of Russians. Russian imperialism (rashism) is a syncretism of Russian Nazism, Orthodoxy and psychotraumatic nostalgia for the USSR, which has turned into an imperial identity.

Keywords: Military Expansion, Neopatrimonialism, Orthodoxy, Ideology, Identity.

Постановка проблеми. Українська держава і суспільство вкотре в своїй історії опинилися у центрі геополітичних амбіцій російської федерації, і вже понад 8 років чинять військовий, інформаційний та світоглядний опір російському імперіалізму, виконуючи місію захисту європейської цивілізації. Його політична логіка побудована на психотравмуючих наративах повернення до часів радянського союзу (СРСР) та біполярного світу з протистоянням двох військових альянсів – НАТО й Організації Варшавського договору. В останній СРСР був гегемоном. Перехід від радянської імперії до нової незалежної росії виявився вкрай болісним процесом. Надії на те, що нова російська ідентичність і нова ідеологія виникнуть самі по собі виправдалися. Сучасна росія, проголосивши себе правонаступницею радянської імперії, не змогла позбавитися неопатримоніального режиму з домінуванням центру - «великого старшого брата, який завжди правий» над периферіями-васалами – підкореними народами та республіками. Прагнучи зберегти свій вплив на міжнародній арені, росія, починаючи з розпаду СРСР, встановлювала спочатку економічну залежність і політичний патерналізм над колишніми пострадянськими республіками, а згодом перейшла і до захоплень їхніх територій. Починаючи з «заморожених конфліктів» у 1992 р. у Придністров'ї, у 2008 р. у Грузії, анексії Криму 2014 року й підтримки проросійських бойовиків на Донбасі, росія демонструє наочні приклади цієї стратегії. Повернення до так званого «русского мира» відбувається не лише шляхом колонізації, але й примусовим щепленням нових норм, моделей поведінки, культури, які підміняють справжню історію, традиції і

спадщину народів. Проте зазіхання імперії цим не обмежуються, про що свідчать втручання у внутрішні конфлікти держав (Білорусію 2020 році, Казахстані у 2022 році), надання військових послуг диктатору Башару Асаду в Сирії та деяким країнам Африки. У такий спосіб росія прагне підняти свій статус на міжнародній арені і проявити себе сильним гравцем, яка визначає долю інших країн і суспільств. У цьому контексті, німецький історик В. Моммсен зазначав, що шляхом створення колоніальної імперії більшість країн, як правило, прагнули підняти свій міжнародний престиж, та в ідеалі підняти його до статусу світової держави [6].

Такі імперські прояви є не новими в історії людства, якщо ми згадаємо ще Римську, Османську, Монгольську імперії тощо. Проте, на відміну від самого явища, цей термін став загальновідомим лише в середині XIX- на початку XX століть із розквітом великих колоніальних держав Європи, які швидкими темпами поширювали свій вплив й домінування на порівняно слабо розвинуті країни Азії, Африки й Латинської Америки та боролися між собою за виключні права на володіння новими територіями. В. Моммсен, розглядаючи класичні теорії імперіалізму зазначає, що у XVIII-XIX столітті термін імперіалізм не мав чіткого визначення та використовувався переважно політиками під час їхніх дебатов [14].

Водночас його ідейно-функціональний зміст ретельно не досліджувався а ні в минулому, а ні сьогодні, що пов'язано з думкою про те, що феномен імперіалізму вже не існує у XXI столітті, і не буде існувати у майбутньому. Проте, американський політолог Г. Моргентау ще в середині XX століття зазначав, що імперіалізм є вічним, а не новітнім

історичним явищем, яке існувало в усі часи і у всіх народів [15, с. 59]. Це припущення виявилось вірним 24 лютого 2022 року, коли цивілізований світ зіштовхнувся з військовою агресією російської імперії, якій треба протистояти будь-якими засобами.

Аналіз наукових публікацій. У політичній науці термін «імперіалізм» став широко відомим завдяки праці англійського економіста Дж. Гобсона «Imperialism: a study», в якій він визначає імперіалізм як певним чином обумовлену політику територіальної експансії, яка визначається економічними інтересами пануючих класів і, в першу чергу, інтересами капіталу, що шукає застосування [10]. У короткому оксфордському політичному словнику імперіалізм визначається, як «панування або контроль однієї країни або групи людей над іншими, і то коштом цих інших» [4, с. 263].

Трактатування імперіалізму як певної ідеології з відповідним змістовим наповненням започаткували такі дослідники, як С. Хоу, який вважає, що імперіалізм – це процес, чи, відповідно до деяких уявлень, ідеологія та навіть філософія життя [11, с.22]; Г. Фреджунг – «імперіалізм означає одночасно націоналістичну ідеологію, що закликає до розширення домінування виняткової нації, та політику, обумовлену неперервною конкуренцією (боротьбою) між великими державами, що характеризує міжнародну систему» [11, с. 4].

Як політику держави характеризує імперіалізм Й. Шумпетер і визначальною його рисою вважає властиве державі нераціональне й безцільне прагнення до необмеженої насильницької експансії [6, с. 263]. Імперіалістичною є та країна, яка поширює свій контроль на інші уряди чи на групи, інші національності проти їхньої волі [7].

Серед чинників, що спонукають державу до імперіалізму, Г. Моргентау виділяє три, на його думку, основних: переможна війна, програна війна та слабкість великої держави, що уособлює стару систему міжнародних відносин й тим самим спонукає потенційних конкурентів до спроби змінити позиції сил на міжнародній арені на свою користь [15, с. 59].

Виклад основного матеріалу. В останні роки у публічному просторі багато науковців, журналістів, політиків, соціологів та державних діячів називають росію саме імперією. З огляду на це нам необхідно також звернутися до сутності цього поняття. На думку українського дослідника Ветринського І. М., імперія як специфічна політична система, характеризується силовим домінуванням центру над периферією та прагне до глобального поширення, реалізуючи ірраціональний потяг до абсолютної безпеки [2, с. 195]. До цього слід додати, що імперія - велике територіальне утворення, що підпорядковується єдиній політичній суверенній владі. До її складу входять великі і малі за чисельністю народи, етноспільноти, які знаходяться на різних рівнях соціально-економічного, політичного та культурного розвитку.

Головною ознакою імперії є ірраціональний потяг до військової експансії як вид її існування. Імперія не має меж та кордонів, з одного боку, вона розширюється доки це можливо, тож закономірним є постійні військові конфлікти, втручання у політику інших держав, залякування світового співтовариства з метою домінування в певному регіоні або на міжнародній арені в цілому. З іншого ж боку, такі політичні засоби і методи мають за мету постійний процес відволікання свого населення від внутрішніх криз, технічної та технологічної неспроможності, соціальної незахищеності, побутової необлаштованості життя тощо.

Іншою ознакою імперії є ірраціональний потяг до абсолютної безпеки. Відповідно до нього, території, які примикають до кордонів таких імперій, мають бути або випаленою землею, або усіяні уламками інших держав, нездатними до самостійної політики – така собі антропогенна зона смітників і забур'янених пусток навколо сучасних мегаполісів [8]. Цінаочно й демонструє сучасна росія, оточивши свої кордонами невизнаними квазіутвореннями на кшталт «Придністровська Молдавська Республіка», «ДНР/ЛНР», території Південної Осетії, Абхазії тощо.

Патримоніалізм як невід'ємний атрибут імперії концептуальну розробку отримав завдяки М. Веберу. Специфічною його особливістю, насамперед, апропріація (привласнення) сфери управління офіційними носіями політичної влади, а також неподільність публічно-політичної й приватної сфери соціуму, внаслідок чого держава управляється як приватне володіння правлячих груп, які приватизують різні суспільні функції й державні інститути. Як відзначає М. Вебер, «політичне управління розглядається володарем як виключно персональне підприємство, а політичні повноваження існують як частина його особистої власності, що може приносити постійний прибуток у вигляді податків і данини» [16, с. 1028–1029].

Сучасна його форма – неопатримоніалізм, виник передусім як результат розпаду СРСР і наступної політичної модернізації росії, як його правонаступниці. Неспроможність і небажання правлячої верхівки росії модернізувати державу на основі демократичних механізмів конкурентного політичного процесу, свободи медіа та громадянської активності призвело до перманентної кризи політики національно-державного будівництва, що виражається, з одного боку, у зрощуванні функцій політичного та державного апарату, а з іншого – у його штучному авторитарному розширенні і насадженні у всіх сферах життя суспільства. Як відзначає Ж.-Ф. Медар, неопатримоніалізм стає продуктом суперечливої комбінації бюрократичних і патримоніальних норм, коли функціонування публічно-владної сфери здійснюється за логікою патримоніальних відносин, а її легітиміація і формальний порядок формування — за логікою відносин раціонально-легальних [13, с. 180]. На цьому аспекті неопатримоніальних режимів слушно наголосив К. Клепхем: «Неопатримоніалізм — це форма організації, у якій офіційні особи займають позиції в

бюрократичних організаціях, маючи формально встановлені повноваження, однак здійснення цих повноважень відбувається, наскільки це можливо, не у вигляді державної служби, а скоріше як реалізація приватної власності. Загальні взаємини водночас будуються за патримоніальною моделлю пана й васала, а не за моделлю раціонально-легальних відносин між начальником і підлеглим, поведінка ж при цьому скоріше орієнтована на демонстрацію персонального статусу чиновника, ніж на виконання суспільних функцій» [9, с. 48].

Росія постійно демонструє неопатримоніальні норми, ознакою яких є претензії бути «першою» нацією, відносини підпорядкування «центр-периферія», економічний «розрив» між центром та периферією, побудова соціально-політичних відносин за патронажно-клієнтальною схемою, домінуюча роль держави в політичній системі, «приватизація» державних функцій представниками державно-бюрократичного комплексу, перетворення їх на джерело приватних прибутків, що сприяє розгортанню лобістських і корупційних мереж.

Нинішня війна в центрі Європи, що впливає на глобальну ситуацію в світі, знов активізувала питання про причини й джерела агресивного російського імперіалізму, який вкотре виступає чи не найбільшою загрозою для стабільності на планеті. Його причини слід шукати в ментальності самого російського народу. Невдала спроба інтегруватися в світ західної демократії та економічні негаразди, що спіткали при цьому країну, не в останню чергу були спричинені особливостями національного менталітету росіян.

Дослідник і публіцист, політолог Олег Баган визначає ментальні риси московського етносу, які послідовно сформувалися протягом історії. Перші три риси — зверхність, мисливсько-здобувальна свідомість, психологічний нахил до вседозволеності й грабіжництва, які сформувалися у середині XII століття, внаслідок вклинення слов'ян у велетенську масу фінно-угорських народів, які перебували на нижчому щаблі розвитку, в основному як примітивні мисливці-збирачі. Це закономірно породило в ментальності проторосіян почуття зверхності, потреби домінування, яка й стала їхньою визначальною етнопсихологічною характеристикою.

А безкрайні простори, непрохідні ліси «витворили собі доволі каламутний світогляд, почуття безвідповідальності, дикої вседозволеності, а з іншого, привчили до систематичного грабунку, нападництва...» і грабіжництва [1].

Збоку росіян завжди були намагання домінувати, була зверхність, приниження всіх сусідніх народів, яких вони поглинули або намагаються поглинути. Зіхнього боку були або різні спроби опору, або пасивне пристосування до життя в імперії. Є такий вираз, що росія немає друзів, вона має або ворогів, або лакеїв. Бути з ними, урозумінні росіян, це бути під ними, цевизнавати їхню вищість, їхню перевагу, захоплюватися ними. Тоді, як їм здається, вони здатні любити тих, хто все цевизнав.

Якщо ж хтось нацене погоджується, він досить легко і швидко стає ворогом. І ми бачимо, як за останні 30 років грузини були ворогами, естонці були, українці були. Час від часу ворогами ставали навіть казахи.

Протягом XIII-XV ст. монгольська цивілізація, з одного боку, зміцнила «московську народність властивостями державницького порядку, соціальної спаяності, терплячості і суворості», а з іншого — «прищепила вельми ефективно китайсько-азійську форму безмежного імператорського деспотизму і ментальність ставлення до простої людини як до безсловесного раба, брутальне невизнання права простолюду на елементарну людську гідність і свободу. Під цим знаком дикого деспотизму й рабства московія існує, за малими винятками, до тепер, що означає на практиці ігнорування її елітами соціальних прав і можливостей народу, систематичний грабунок його й утримування в страшній бідності, абсолютну нерозвиненість судово-законодавчої сфери, її аморальність, ставлення до простої людини як до тварини, яку можна гнати на забій у великих кількостях під час війни (особливо яскраво це виявилось в ході I-ї і II-ї Світових воєн, в яких загинули десятки мільйонів «росіян» і їх підданих, як гарматне м'ясо)» [1].

Відтак, раболіпне плазування перед владою у різноманітних формах, аномальна терплячість ерисами ментальності, що визначають модель поведінки сучасних росіян.

Сучасні події довели правдивість існування цих ментальних рис. Військову агресію проти України підтримує не лише правляча верхівка, а й деформована суспільна думка росіян, адже вони мають імперські погляди і не розуміють сенсу свободи, тому що ніколи не були свободними людьми, не мали можливості вибору ані власних подій життя, ані життя країни. Детерміновано це системою цінностей, цивілізаційними принципами, умовами виховання і соціалізації, прикладами національних героїв тощо. Московія завжди була територією несвободи, диктатури і репресій. Медард Босс (фахівець з психології) вказує, що свобода це не те, що людям належить, це є те, ким (чим) ці люди є [12].

Це вибір самих росіян в системі координат залежності-незалежності, громадянської відповідальності-патерналізму, демократії-варварства.

Така несвобода потребує певної компенсації, яка полягає у зухвальстві, домінуванні, насаджених своїй моделі світогляду. Якщо звернутися до історії, то росія — не єдина імперія, що існувала у світі. Імперіями були й Іспанія, Англія, Франція. Але різниця в тому, що володіння старих європейських імперій були віддалені від них самих, тож жили ці колонії певним автономним життям. Натомість Російська імперія займалася максимальним переселенням росіян та одночасним винищенням місцевих культур. Відмінною ознакою російського імперіалізму є те, що він здійснює не лише територіальну експансію, а передусім світоглядну,

ідейну, насаджаючи захопленими територіями свою світоглядну картину світу у вигляді «руського мира». Імперська ідентичність знищувала більш живі етнічні ідентичності, які ґрунтуються на культурі, на історії певного регіону, щосвоєю чергою давало імперський ідентичності відчуття штучності і відсутності фундаменту [1].

На початку XVI століття греки-ідеологи, богослови, які емігрували до Московії після падіння Константинополя, причепили ідею про виняткову православну місію Московської держави, яка, так би мовити, є правонаступницею Константинополя. Згідно теологічній версії послання ченця Філофея, перші два Рими загинули, третій не загине, а четвертому не бути. Ця теза на словах закріплювала за Московією статус останнього лідера християнського світу. Незважаючи на абсурдність подібного самопроголошення, формула «Москва — третій Рим» знайшла благодатне підґрунтя саме у росіян. «Це дало моральні й духовні підстави для московитів вважати себе лідерами православного світу, «обраним народом», призначеним самим Богом бути «визволителями правдивих християн» від злих поганів-агарян». Звідси Московія вважається непереможною. Ця фраза відображала і відображає до тепер головну політичну ідеологію російської держави. В ній виразніше проявляється російський імперська ідентичність із претензіями на унікальну цивілізацію, основу якої становить православ'я, що протистоїть ворожому ліберальному Заходу.

Означені риси ментальності стали основою імперської ідеології державницького будівництва як системи поглядів, ідей та світогляду. На думку Володимира В'ятровича, «в основі російської агресії ідеологія рашизму — химерне поєднання фашизму, комунізму та російського імперіалізму» [3]

На нашу думку, російський імперіалізм (рашизм) — це синкретизм російського нацизму, православизму та психотравмуючої настальгії за СРСР, що перетворилося на імперську ідентичність.

Православизм позначає релігійну ідеологію, яка не вимагає від adeptів релігійної віри, однак передбачає жорстко визначений вектор політичних цінностей. Відносно Росії доречно говорити про прояви «політичного православ'я». Стисло його можна визначити як проект ресакралізації політики і водночас політизації релігії. Один з відомих захисників цієї ідеї Є. Холмогоров висловився досить чітко: «Політичне православ'я орієнтоване на підтримку національної державності, та, особливо, російської державності, оскільки така підтримка безумовно передбачається доктринальними, віроповчальними засадами православ'я». На його думку, мета політичного православ'я — «симфонія», тобто узгодження стратегічних цілей і найважливіших цінностей між державою, як політичним інструментом національного саморозвитку, і церквою, як «ковчегом спасіння» для кожної окремої людини і вмістилищем божественного одкровення народам». Остання фраза містить допущення експансії як засобу

«національного саморозвитку», а також виправдання для кожного, хто несе «божественне одкровення народам» [5].

Висновки і пропозиції. Уявляється, що «руський мир» не стільки нова ідеологія, скільки чергова модифікація старих імперських моделей і кодів. Вхопившись за ідею зіткнення цивілізацій у тій чи іншій формі (російської, євразійської — західної, євроатлантичної) або цивілізаційної конкуренції Самюеля Хантінгтона росія прагне бути першою нацією у євразійському регіоні і конкурувати на рівних зі США. Програючи Західній Європі і США геополітично, економічно і технологічно, головним засобом для цього у Москві наразі є тільки велика армія, атомні заряди і природні багатства Сибіру, передусім нафта і газ. Тож для посилення цього ресурсу в ідейно-моральному плані Росії треба постати таким собі «лідером православного світу».

Насправді, росія так і не розуміє свого призначення у світі, а тому, ніколи не могла забезпечити своїм народам нормального соціально-економічного і культурного поступу.

Сучасний російський імперіалізм є на сьогодні найзагрозливішою глобальною силою, спрямованою на дестабілізацію геополітичної ситуації у світі. Він набув всіх ознак аморальності ішовінізму у своїй практиці, реанімувавши власні історичні традиції. У цьому сенсі російський імперіалізм є відкритою антицивілізаційною політикою і практикою сучасності, з якими людству треба віднайти методи боротьби.

1. Баган Олег. Російський імперіалізм: джерела і цілі. Український погляд. 2020. URL: <http://ukrpohliad.org/analytics/rosijskyj-imperializm-dzherela-i-tsili.html>
2. Ветринський І. М. До питання про визначення поняття «імперська політика». Політологічний вісник: 36-к. наук. праць. К.: «ІНТАС», 2010. Вип. 46. С. 194 – 203.
3. В'ятрович Володимир. Чому український націоналізм потрібен Україні та світу? URL: <https://zbruc.eu/node/112243>
4. Короткий оксфордський політичний словник. 2. вид.; пер. з англ. К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2006. 789 с.
5. Орлова Тетяна. Пострадянський простір: зіткнення цивілізацій. Газета «ДЕНЬ». №143, (2015) URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/postradjanskyy-prostir-zitknennya-cyvilizacij>
6. Фурса Сергій, Сич Віталій. «Вони історично варвари». Росія завжди вчиняла злочини та бажала мати колонії - розмова з послом Швеції. 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/rosiya-vikoristovuye-varvarki-metodi-viyni-posol-shveciji-v-ukrajini-interv-yu-nv-video-50248481.html>
7. Шумпетер, Йозеф А. Капіталізм, соціалізм і демократія. Інститут державного управління та місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України. Київ: Видавництво «Основи». 1995. 528 с.
8. Якунов Євген. Ідея повного знищення української державності. Спектр. Новини. 2021. URL: <https://spektrnews.in.ua/news/deya-povnogo->

- znischennya-ukra-ns-ko-derzhavnost---vgen-yakunov/113716#gsc.tab=0
9. Clapham C. *Third World Politics*. Madison: University of Wisconsin Press, 1985. 197 p.
  10. Hobson John A. *Imperialism: A Study*. New York. James Pott & Co. 1902. 412 p.
  11. Howe S. *Empire: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press. 2002. 140p.
  12. Medard Boss. *Existential Foundations of Medicine and Psychology*. Джейсон. 1877. 303 p.
  13. Medard J.-F. *The Underdeveloped State in Tropical Africa: Political Clientelism or Neo-Patrimonialism. Private Patronage and Public Power* / Ed. by C. Clapham. New York: St. Martin's Press, 1982. P. 162—192.
  14. Mommsen W. *Theories of imperialism*. Chicago: The University of Chicago Press, 1982. 190 p.
  15. Morgenthau Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Peace and Power*. Alfred Knopf. 1978. 59 p.
  16. Weber M. *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*. Ed. by G. Roth and C. Wittich. Berkeley: University of California Press, 1978. 1469 p.

References

1. Bahan Oleh. (2020). *Rosiy's'kyy imperializm: dzherela i tsili* [Russian imperialism: sources and goals]. *Ukrayins'kyy pohlyad*. URL: <http://ukrpohliad.org/analytics/rosijskyj-imperializm-dzherela-i-tsili.html>. (in Ukrainian).
2. Vyetryns'kyy I. M. (2010). *Do pytannya pro vyznachennya ponyattya «impers'ka polityka»* [To the question of defining the concept of "imperial policy"]. *Politolohichnyy visnyk: Zb-k. nauk. prats'. K.: «INTAS», Vyp. 46. P. 194. 203.* (in Ukrainian).
3. V'yatrovych Volodymyr. (2022). *Chomu ukrayins'kyy natsionalizm potriben Ukraini ta sviti?* [Why is Ukrainian nationalism needed by Ukraine and the world?] URL: <https://zbruc.eu/node/112243>. (in Ukrainian).
4. *Korotkyy oksfords'kyy politychnyy slovnyk* (2006). [Concise Oxford Political Dictionary]. 2. vyd.; per. z anhl. K.: Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko "Osnovy", 789 p. (in Ukrainian).
5. Orlova Tetyana. (2015). *Postradys'kyy prostir: zitknennya tsyvilizatsiy* [The post-Soviet space: the clash of civilizations]. *Hazeta «DEN»*. №143. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/postradyskyj-prostir-zitknennya-cyvilizatsiy>. (in Ukrainian).
6. Fursa Serhiy, Sych Vitaliy. (2022). «*Vony istorychno varvary*». *Rosiya zavzhdy vchynyla zlochyny ta bazhala maty koloniyi - rozmova z poslom Shvetsiyi* ["They are historically barbarians." Russia has always committed crimes and wanted to have colonies - a conversation with the ambassador of Sweden]. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/rosiya-a-vikoristovuye-varvarki-metodi-viyni-posol-shveciji-v-ukrajini-interv-yu-nv-video-50248481.html>. (in Ukrainian).
7. Shumpeter, Yozef A. (1995). *Kapitalizm, sotsializm i demokratiya. Instytut derzhavnoho upravlinnya ta mistsevoho samovryaduvannya pry Kabineti Ministriv Ukrayiny* [Capitalism, Socialism and Democracy. Institute of State Administration and Local Self-Government under the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Kyiv: Vydavnytstvo «Osnovy». 528 p. (in Ukrainian).
8. Yakunov Yevhen. (2021). *Ideya povnoho znyshchennya ukrayins'koyi derzhavnosti* [The idea of complete destruction of Ukrainian statehood.]. *Sapektr*. *Novyny*. URL: <https://spektrnews.in.ua/news/deya-povnoho-znischennya-ukra-ns-ko-derzhavnost---vgen-yakunov/113716#gsc.tab=0>. (in Ukrainian).
9. Clapham C. (1985). *Third World Politics*. Madison: University of Wisconsin Press. 197 p.
10. Hobson John A. (1902). *Imperialism: A Study*. New York. James Pott & Co. 412 p.
11. Howe S. (2002.). *Empire: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press. 140p.
12. Medard Boss. (1877). *Existential Foundations of Medicine and Psychology*. Джейсон. 303 p.
13. Medard J.-F. (1982). *The Underdeveloped State in Tropical Africa: Political Clientelism or Neo-Patrimonialism. Private Patronage and Public Power*. Ed. by C. Clapham. New York: St. Martin's Press. P. 162-192.
14. Mommsen W. (1982). *Theories of imperialism*. Chicago: The University of Chicago Press. 190 p.
15. Morgenthau Hans J. (1978). *Politics Among Nations: The Struggle for Peace and Power*. Alfred Knopf. 59 p.
16. Weber M. (1978). *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*. Ed. by G. Roth and C. Wittich. Berkeley: University of California Press. 1469 p.